

Українська мова і література

Передплатний
індекс 68838

№ 11, 2017

в школах України

Навчальна програма з української мови
для загальноосвітніх навчальних закладів, 8 клас

Навчальна програма з української літератури
для загальноосвітніх навчальних закладів, 8 клас

Компетентнісний підхід до навчання
правопису української мови

Творча особистість Яра Славутича:
шляхи осягнення
До 100-річчя від дня народження поета

«Справа Сухомлинського – в кожному із нас»
Педагогічна світлиця В. О. Сухомлинського

ДЕТАЛЬНІШЕ НА PEDPRESA.UA

видавництво
**ПЕДАГОГІЧНА
ПРЕСА**
ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО

З ОФІЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

Навчальна програма з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів, 8 клас

3

Навчальна програма з української літератури для загальноосвітніх навчальних закладів, 8 клас

9

Неля МИХАЙЛОВСЬКА

Віншуємо учасників III Міжнародного конкурсу «Найкращий учитель української мови за кордоном»

15

НАУКА - ШКОЛІ: МОВОЗНАВЧІ СТУДІЇ**Іван ХОМ'ЯК**

Компетентнісний підхід до навчання правопису української мови

17

Валентина БОРИСЕНКО

Пріоритетні вектори магістерської мовознавчої підготовки
Частина II

22

НАУКА - ШКОЛІ: ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ РОЗВІДКИ**Світлана ЖИЛА**

Коллективна лекція як форма підготовки майбутніх учителів української літератури

26

КОНСУЛЬТУЄ МОВОЗНАВЕЦЬ**Катерина ГОРОДЕНСЬКА**

Українське слово у вимірах сьогодення
Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів. Продовження

31

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПОШУКИ УЧНІВ І СТУДЕНТІВ**Яна ГРИЦАЙ**

Дмитро Чижевський як дослідник літератури українського бароко

33

Алла СЕНЧИЛО

Готовність майбутнього вчителя початкових класів до розвитку критичного мислення

36

НА ДОПОМОГУ ВЧИТЕЛЮ-СЛОВЕСНИКУ**Сергій ОМЕЛЬЧУК**

Статус порушення норм позиційного чергування
Як рахувати такі помилки в учнівських роботах

38

Олена ГОЛИК, Тетяна ЯРОВЕНКО

Творча особистість Яра Славутича: шляхи досягнення
До 100-річчя від дня народження поета

39

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПОШУКИ ВЧИТЕЛІВ**Тетяна ГУЧЕК**

Чи потрібен українцям канонізований образ Тараса Шевченка?

44

МЕТОДИЧНА МАЙСТЕРНЯ СЛОВЕСНИКА**Орися РИК**

Професійна лексика. Терміни.
Роль фразеологізмів у професійному мовленні

46

Наталія КАШУБА

Безполучникове складне речення
На мовному матеріалі творчості Т. Г. Шевченка

50

Надія ФІЩЕНКО-САВИЦЬКА

«За честь і правду все віддай,
коли ти любиш рідний край!»
Урок-сповідь за поемою Миколи Вороного
«Євшан-зілля»

55

Наталія ДІДЕНКО

Імітаційне моделювання на уроках української мови

58

ДО ДНЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПИСЕМНОСТІ ТА МОВИ**Катерина ГРУЗДЬОВА,**

Українська мова – це модно!
З нотаток наукового студентського гуртка «Музейна педагогіка»

33

Ірина КАРПЕНКО

Мій Україні

60

ПОЗАКЛАСНА РОБОТА**Валентина МАЛИШКО**

«Справа Сухомлинського – в кожному із нас»
Педагогічна світлиця В. О. Сухомлинського

61

БЕЗСПОЛУЧНИКОВЕ СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ

На мовному матеріалі творчості Т. Г. Шевченка

Наталія КАШУБА, викладач вищої категорії, кандидат філологічних наук циклової комісії з видавничої справи, культури та української філології Університетського коледжу Київського університету імені Бориса Грінченка

Мета: узагальнити знання студентів про складні речення різних типів; поглибити знання про складне безсполучникове речення та смислові відношення між простими реченнями в його складі; формувати вміння й навички розрізняти в тексті такі речення; складати структурні схеми безсполучникових складних речень відповідно до заданих параметрів теми й структури; удосконалювати навички правильного інтонування безсполучникових складних речень; уживати відповідні розділові знаки й пояснювати їх за допомогою правил; розвивати пам'ять, увагу, логічне й образне мислення; виховувати самостійність мислення, любов до рідної мови, рідного слова.

Вид заняття: практичне.

Обладнання: опорні схеми, навчальні підручники, мультимедійна презентація, таблиці, схеми для конструювання речень, тексти для аналізу.

Основні поняття: складне речення, типи речень, безсполучникове складне речення, складне речення з різними видами зв'язку.

Міжпредметні зв'язки: література, стилістика, історія.

Очікувані результати

Студенти повинні знати:

- визначення безсполучникового складного речення, види смислових відношень між частинами;

- систему розділових знаків у безсполучниковому складному реченні та доцільно використовувати їх.

Студенти повинні вміти:

- знаходити безсполучникові складні речення в потоці мовлення, розрізняти види смислових відношень між частинами;

- обґрунтовувати вживання розділових знаків за допомогою вивчених правил у різних видах речень;

- самостійно будувати речення цього типу, трансформувати й реконструювати їх;

- узагальнювати й систематизувати здобуту інформацію.

Рекомендована література

Основна:

1. Заболотний О. В. Українська мова : підручник для 11-го кл. загальноосвіт. навч. закл. : рівень

стандарту / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний – 2-ге вид., – К. : Генеза, 2012. – С. 65 – 71.

2. Українська мова : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. / С. О. Караман, О. В. Караман, М. Я. Плющ, В. І Тихоша. – Харків : Сидія, 2012. – С. 239 – 246.

Додаткова:

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис: Навч. посіб. / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – С. 220 – 225.

2. Булаховський Л. Мовні засоби інтимізації в поезії Тараса Шевченка / Л. Булаховський // Булаховський Л. Избранные труды: в 5 т. – К., 1977. – Т. 2.

3. Слухай Н. Поетичний синтаксис Шевченка / Наталія Слухай / Дивослово. – 2013. – № 10. – С. 46 – 51.

4. Сучасна українська літературна мова : підручник / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін. – 5-те вид., стер. – К. : Вища шк., 2005. – 430 с.

5. Ужченко В. Д. Сучасна українська мова: Збірник вправ і завдань: навч. посіб. В. Д. Ужченко, Т. П. Терновська, Т. С. Маркотенко. – К. : Вища шк., 2006. – С. 247 – 255.

6. Шевченко Т. Г. Кобзар [Текст] / Т. Шевченко. – К. : Дніпро, 1977. – 599 с.

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

I. Організація навчальної діяльності учнів.

Забезпечення емоційної готовності.

II. Актуалізація опорних знань.

«Мозковий штурм».

Вправа «Незакінчене речення».

Завдання: продовжити речення.

– Складне речення – це...

– До складних речень належать...

– Дайте визначення. Складносурядним називається речення...

– Складнопірядним називається речення...

– Частина складнопірядного речення, синтаксично залежну від головної частини, називають...

– Пірядна частина з головною в складнопірядному реченні пов'язуються за допомогою...

Завдання 1 (письмово). Прочитайте речення, розкрийте дужки, поставте розділові знаки. Визначте граматичні основи та вид складного речення. Укажіть спільні та відмінні ознаки речень. Заповніть таблицю.

1. Сичі в гаю перекликались та ясен раз у раз скрипів.
2. Те що було минулося і знов не буде.
3. Сонце заходить гори чорніють пташечка тихне поле німіє...

Спільне	Відмінне

Давайте звіримо, зачитайте речення, де ви поставили розділові знаки? Як ви заповнили таблицю? Які спільні та відмінні ознаки мають ці речення? Проаналізуйте їх.

Спільне	Відмінне
1, 2, 3	
1, 2	3
[- =], та [- =]. 2. [- , (- =) , = =].	3. [- =], [- =], [- =], [- =].
1. Сполучникове, двокомпонентне, складносурядне з єднальним сполучником. 2. Сполучникове, двокомпонентне, складнопідрядне, нерозчленованої структури, з підрядним означальним (займенниково-співвідносним)	3. Безсполучникове, багатоконпонентне, з однорідними частинами

- Як ви вважаєте, кому належать подані рядки?
- **Робота в зошиті.**
- Орфографічна хвилинка:** прокоментуйте орфограми, сформулюйте правила.

Орфографічна хвилинка
орфограма

<p>правпис прислівникових сполук, прислівників</p> <p>рік (у) рік день (у) день раз (по) раз з дня (на) день з боку (на) бік з року (в) рік з краю (в) край сам (на) сам один (на) один всього (на) всього віч (на) віч</p>	<p>правпис прислівникових сполук, прислівників</p> <p>рік у рік день у день раз по раз з дня на день з боку на бік з року в рік з краю в край сам на сам один на один АЛЕ всього-на-всього віч-на-віч</p>
---	---

- **Зверніть увагу на останнє речення.**

III. Оголошення теми й мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

Тема нашого заняття – безсполучникове складне речення. Метою нашого заняття є поглиблення знань про складне безсполучникове речення та смислові зв'язки між простими реченнями в його складі на мовному матеріалі поетичного синтаксису Шевченка.

1. Повторення й узагальнення теоретичного матеріалу.

Викладач. Заслуга Т. Г. Шевченка перед українською культурою полягає насамперед у тому, що він надав літературній мові внутрішньої естетичної впорядкованості. За афористичним висловлюванням А. Загнітка, саме питання синтаксису становлять душу поетичного мовлення Тараса Шевченка.

Давайте пригадаємо:

- *Яке складне речення називається безсполучниковим?*
- *За допомогою чого з'єднуються частини СБР?*
- *Чим відрізняються СБР від сполучникових складних речень?*

Завдання 2. Домашнім завданням вам було: опрацювати поезії Шевченка: «Причинна», «Кавказ». Підрахувати кількість безсполучникових речень. Коли ви аналізували, я думаю, що ви помітили, що ці твори належать до різних періодів творчості.

«Причинна» – рання творчість; ці твори мають романтичне забарвлення. Напр.: *Рече та догне Дніпр широкий, Сердитий вітер завива, Додолю верби гне високі, Горами хвилю підійма.* (8 речень).

• Словникова робота.

Треті півні не співали – фразеологізм, (у треті півні, після других півнів, до перших півнів). Зранку, перші – відразу після півночі, другі – перед світанком. Цей рік 2017 – за східним гороскопом **Червоного Вогняного Півня**. У християнській міфології одна з найважливіших функцій півня як провісника – часова.

«Кавказ» – період трьох літ. Провівши вісім місяців в Україні, Шевченко зрозумів своє історичне завдання й свій обов'язок перед батьківщиною як прямий шлях безкомпромісної революційної боротьби. (7 речень). Напр.: *Борітеся – поборете, Вам бог помагає!*

Словникова робота.

Кавказ – історичний, культурний та політичний регіон, розташований між Чорним та Каспійським морями на кордоні між Європою та Азією.

Прометей – за грецькою міфологією, титан, який викрав у богів вогонь і дав його людям.

Мірра – ароматична смола, використовується під час церковних відправ.

Чурек і сакля – все твоє...прісний хліб і житло збудоване з каменю і глини.

Висновок тематика поезій різна, але частотність використання СБР однакова. Вони широко вживаються в художньому стилі.

Викладач. Важливо і цікаво буде знати, що у центрі уваги шевченкознавців дослідження питання поетичного синтаксису, першим був Л. А. Булаховський (з другої половини XIX ст.), В. М. Русанівський, Л. М. Марчук та ін.

Виразними є особливості поетичного синтаксису Шевченка на рівні складного речення. Прості речення поступаються складним. Характерною рисою поезики складного речення Шевченка є характерна для народної мови перевага складносурядних, безсполучникових, меншою мірою – складнопідрядних речень.

Робота мікрогруп.

Ви як майбутні вчителі початкових класів повинні були проаналізувати підручники з літературного читання. Підтвердити та виявити використання у творах Т. Г. Шевченка складних речень. Хоча варто зазначити, що поняття складного речення вводиться у 4 класі, учні порівнюють структури простого і складного речень, але не класифікують за видами. (Презентації студентів).

Вживання безсполучникових речень в творчості Т.Г.Шевченка в підручнику В. Науменко "Літературне читання 2 клас"

Тихесенько вітер віє,
степи, лани мріють,
між ярами, над ставами
верби зеленіють.
[=], [, =], [=]

Сонце заходить, гори чорніють,
пташечка тікне, поле німе,
радіють люди, що одпочинуть,
а я дивлюся... і серцем ліну
в темній садочок на Україну.
Ліну я, ліну, думу гадаю,
і ніби серце одпочинає.
Чорніє поле, і гай, і гори,
на синє небо виходить зоря...

Тихесенько вітер віє,
степи, лани мріють,
між ярами, над ставами
верби зеленіють.
Сиди расні похилилися,
топши по волі
стоять собі, нов сторони,
розмовляють з полем...

Он гай зелений похилився,
а он з-за гая виглядає
ставок, неначе полого,
а верби геть понад ставом
тихесенько собі куцають
зелені ніги...

Чорніє поле, і гай, і гори,
на синє небо виходить зоря...

[=, |, i], [=]

Вживання безсполучникових речень в творчості Т.Г.Шевченка в підручнику О.Я.Савченка "Літературне читання 4 клас"

«Вітер з гаєм розмовляє...»

Вітер з гаєм розмовляє,
нічче з собою,
лине човен по Дунаю
одні за водой.
Пливе човен по Дунаю,
нічче з собою – робота
на світ несе.
Пливе човен по Дунаю,
а воно загубило –
погубило погубило –
і скарби не скарби...

Вітер з гаєм розмовляє, шепче з осокою, пливе човен по Дунаю один за водою.
[- =, =], [= -]

«Рече та стогне Дніпр широкий...»

Рече та стогне Дніпр широкий,
сердитий вітер завива,
додолу верби гніе високі,
горами хвилю підійма.
[Буде каюття на світі –
вороття не буде.]
Гай зелений вже жовтіє,
листя опадає, мина тепло,
мина добро, холод наступає.
Пильно подивилась –
сльози покотились.
Зійде сонце –
утру сльози, ніхто не побачить.
Ми просто йшли; у нас нема зерна неправди за собою.

Рече та стогне Дніпр широкий,
сердитий вітер завива, додолу верби гніе високі, горами хвилю підійма.
[= TA = -], [- =, =, =]

Завдання 3. Визначити на які дві групи поділяються безсполучникові складні речення за характером синтаксичних і смислових зв'язків між частинами речень?

• Самостійна робота.

Опрацюйте зміст таблиці, доберіть приклади.

Типи речень за смисловими зв'язками	Приклади
1. Речення з відносно рівноправними, незалежними одна від одної частинами (ці речення близькі до складносурядних)	
2. Речення з відносно залежними частинами, одна з яких пояснює, доповнює іншу (ці речення близькі до складнопідрядних)	

Додаток

1. Добре тому багатому: його люди знають. 2. Тихесенько вітер віє, степи, лани мріють, між ярами над степами верби зеленіють. 3. Буде каюття на світі – вороття не буде. 4. Гай зелений вже жовтіє, листя опадає, мина тепло, мина добро, холод наступає. 5. Пильно, пильно подивилась – сльози покотились. 6. Зійде сонце – утру сльози, ніхто не побачить. 7. Ми просто йшли; у нас нема зерна неправди за собою.

• Робота над таблицею.

Викладач. Давайте прочитаємо і проаналізуємо перше речення.

• Проаналізуйте, яка інтонація використовується у безсполучниковому складному реченні з однорідними частинами? (переліку, пояснення, зіставлення).

• Як відображається ця інтонація на письмі?
• Спробуйте перебудувати ці речення, щоб вони стали сполучниковими? Чи можливо це? Зачитайте свої варіанти.

• З якими складними сполучниковими реченнями співвідносні безсполучникові складні речення з однорідними частинами?

• У чому полягає особливість безсполучникового складного речення з однорідними частинами? (більшість за своєю будовою і змістом синонімічні до сполучникових).

• Спробуйте поміняти місцями частини безсполучникового речення? (Така заміна можлива). А також це відкриті синтаксичні одиниці, які можуть мати необмежену кількість частин.

Висладач. Давайте попрацюємо з другим рядком таблиці.

• Які види інтонацій використовуються в реченнях неоднорідними частинами?

• Які сполучники можна підставити у безсполучникових реченнях із зіставно-протиставною інтонацією? З інтонацією зумовленості? Пояснення?

• З якими складними сполучниковими реченнями співвідносні безсполучникові складні речення з неоднорідними частинами?

• Речення зі зіставними чи протиставними зв'язками у своєму складі мають два компоненти.

• Давайте спробуємо трансформувати безсполучникові речення з неоднорідними частинами, чи можлива така трансформація?

Лінгвістичне спостереження.

(Закритість і відкритість синтаксичних одиниць).

Викладач. Отже, ви зрозуміли, що від виду інтонації та від виду смислових зв'язків залежить розділовий знак. Давайте пригадаємо, які розділові знаки ми ставимо між частинами СБР?

Між частинами безсполучникового складного речення можуть вживатися такі розділові знаки:

Розділовий знак	Інтонація	Схема
,	перелік	(,)
:	пояснення	(:)
-	зіставлення	(-)
;	перелік	(;)

Завдання 4. Запишіть речення, поставте розділові знаки. Визначте, які зі схем відповідають СБР.

1. Досі сниться вийшла з хати веселая сміючись мати.
2. Защебетав соловейко пішла луна гаєм.
3. Шелестить пожовкле листя по діброві гуляють хмари сонце спить ніде не чуть людської мови.
4. Не завидуй багатому багатий не знає ніприязнілібові...
5. Вийшла з села серце мліє.
6. Поглянув я на ягнята не мої ягнята!
7. Минають дні минають ночі минає літо.

1	A [..]; [-=]. (У другій частині вказано причину)
2	B [-] - [-]. (Протиставлення або зіставлення змісту)
3	B [..]; [-]. (Пояснення)
4	Г [-] - [-]. (Наслідок)
5	Г [-]; [-]; [-=]; [-=]. (Одночасність дій, кожна з частин далека за змістом)
6	Д [..] - [-]. (Час)
7	Е [-], [-], [-]. (Одночасність подій)

Зверніть увагу на побудову багатокомпонентного речення з перелічувальними відношеннями, що означають одночасність перелічувальних явищ, характерною особливістю є використання присудків, які виражені однотипними часовими формами дієслова.

Завдання 5. Пунктуаційний практикум.

Вітер з гаєм розмовляє шепче з осокою плыве човен по Дунаю один за водою Літа орел літа сизий попід небесами гуля Максим гуля батько степами - лісами У неділю вранці-рано поле крилося туманом у тумані на могилі як тополя похилилась молодиця молодая Ген стогне завірюха котить верне полем стоїть Катря серед поля дала слюзам волю У гаю гаю вітру не має

Завдання 3.

Типи речень за смисловими зв'язками:

Однорідними частинами	Неоднорідними частинами
2. Тихенько вітер віє, стеги, лани мрівть, між ярами над степами верби зеленіють. 3. Буде каяття на світі - вороття не буде. 4. Гай зелений вже жовтіє, листя опадає, мина тепло, мина добро, холод наступає.	1. Добре тому багатому: його люди знать. 5. Пильно, пильно подивилась - сльози покотились. 6. Зійде сонце - утру сльози, ніхто не побачить. 7. Ми просто йшли; у нас нема зерна неправди за собою.

місяць високо зіроньки сяють. (З тв. Т. Г. Шевченка).

5. Узагальнення й систематизація знань, умінь і навичок.

Завдання 6. Зробити синтаксичний розбір речення.

Зайде сонце – Катерина по садочку ходить.

Орієнтовна відповідь: речення складне, двокомпонентне, безсполучникове. Частини речення неоднорідні, з часовим значенням. Між частинами ставимо тире (перша частина виражає час здійснення дії, про яку йдеться в другій частині, можна вставити коли).

IV. Підбиття підсумків уроку.

Бесіда.

- Укажіть, яку роль відіграють безсполучникові складні речення у мовленні.
- Дайте характеристику цих речень з погляду інформативності.
- Назвіть стилістичні особливості речень. (СБР емоційніші, інтонаційно багатіші. Тому частіше вживаються у художньому розмовному стилях і майже не вживаються у науковому).
- Чи існує залежність між інтонацією і розділовими знаками в СБР?
- Які розділові знаки відповідають певним типам інтонації у СБР?

Оцінювання.

Рефлексія.

а) Продовжте речення.

Я зрозумів ...

Я навчився ...

Мені сподобалося ...

Я не вмів, а тепер умію ...

б) Оцініть роботу товариша іменником, прикметником, за допомогою компліменту.

V. Домашнє завдання.

Написати есе, використовуючи безсполучни-

кові складні речення на тему: «Шевченко для мене...».

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : навч. посіб. / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – С. 220 – 225.
2. Булаховський Л. Мовні засоби інтимізації в по-езії Тараса Шевченка / Л. Булаховський // Булаховський Л. Избранные труды : в 5 т. – К., 1977. – Т. 2.
3. Заболотний О. В. Українська мова : підручник для 11-го кл. загальноосвіт. навч. закл. : рівень стандарту / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. – 2-ге вид., – К. : Генеза, 2012. – С. 65 – 71.
4. Русанівський В. Т. Шевченко – реформатор української літературної мови / В. Русанівський // Електронний ресурс (режим доступу : <http://litopys.org.ua/rusaniv/ru08.htm>).
5. Сидоренко Г. Поезія Т. Шевченка і традиції українського книжного і народного віршування / Г. Сидоренко // Народна творчість та етнографія. – 2003. – № 3–4.
6. Служай Н. Поетичний синтаксис Шевченка / Наталія Служай / Дивослово. – 2013. – № 10. – С. 46 – 51.
7. Сучасна українська літературна мова: підручник / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін. – 5-те вид., стер. – К. : Вища шк., 2005. – 430 с.
8. Ужченко В. Д. Сучасна українська мова: збірник вправ і завдань: навч. посіб. В. Д. Ужченко, Т. П. Терновська, Т. С. Маркотенко. – К. : Вища шк., 2006. – С. 247 – 255.
9. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Інститут української мови. – 6-те вид., стереотип. – К. : Наук. думка, 2015. – 288 с.
10. Шевченко Т. Г. Кобзар [Текст] / Т. Шевченко. – К. : Дніпро, 1977. – 599 с.
11. Хрестіанінова Р. Безсполучникові складні речення в ідіостилі Т. Г. Шевченка / Раїса Хрестіанінова / Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. – 2014. – № 1 (31). – С. 378 – 382.

УВАГА, ПЕРЕДПЛАТА!

ІНОЗЕМНІ МОВИ В ШКОЛАХ УКРАЇНИ

Науково-методичний журнал

У виданні публікуються офіційні інформаційні матеріали МОН України, висвітлюються сучасні методичні тенденції, а також досвід провідних науковців і вчителів, нові технології вивчення іноземних мов, пропонуються розробки уроків, сценарії позаурочних заходів.

ВИХОДИТЬ 6 РАЗІВ НА РІК

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 68831

